

Е.В. Кужель (*Волинський державний науковий та інформаційний центр, м. Луцьк, Україна*)

В.І. Матюшенко (*Житомирський центр науки, інновації та інформатизації, Україна*)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА В РЕГІОНАХ

У статті досліджено вплив інтелектуальної власності та патентування об'єктів права інтелектуальної власності на розвиток інноватики в регіонах. Надано пропозиції щодо поглибленого проникнення інтелектуальної власності у сферу промисловості й науки на ринкових принципах.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, трансфер технологій, ліцензування.

Рис. 1. Літ. 21.

Э.В. Кужель (*Волинский государственный научный и информационный центр, г. Луцк, Украина*)

В.И. Матюшенко (*Житомирский центр науки, инновации и информатизации, Украина*)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СОБСТВЕННОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ИННОВАЦИОННОЙ СРЕДЫ В РЕГИОНАХ

В статье исследовано влияние интеллектуальной собственности и патентования объектов права интеллектуальной собственности на развитие инноватики в регионах. Предоставлены предложения, касающиеся углубленного проникновения интеллектуальной собственности в сферу промышленности и науки на рыночных принципах.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, инновации, трансфер технологий, лицензирование.

E.V. Kuzhel (*Volyn State Scientific Information Center, Lutsk, Ukraine*)

V.I. Matyushenko (*Zhytomyr Center of Science, Innovation and Informatization, Ukraine*)

INTELLECTUAL PROPERTY AS A COMPONENT OF INNOVATION ENVIRONMENT IN REGIONS

The article studies the influence of intellectual property and patenting of intellectual property objects upon the development of innovations in the regions. Suggestions are carried out concerning more profound intrusion of intellectual property into industry and science basing on market principles.

Keywords: intellectual property; innovations; technologies transfer; licensing.

Постановка проблеми. Розмірковувати про інноваційне середовище у контексті розвитку економіки на макро- і мікрорівнях – це данина сучасній моді. Проте сама по собі така мода є явищем корисним, яке притаманне і владним структурам, і науковцям, і бізнесменам, і підприємцям. Все це пояснюється тим, що інновації є вимогою сучасності. Вони визначають шлях руху економіки країн, які прагнуть досягти добробуту не за рахунок наявності сировинних ресурсів, точніше, не тільки завдяки ним, а й за рахунок інтенсифікації поглинання виробництвом сучасних наукових напрацювань, що містять об'єкти інтелектуальної власності.

Світова криза останніх років охопила економіку практично всіх країн світу, проте доволі швидко почали впроваджувати антикризові заходи (програми

реформ та нові законодавчі норми). Найбільш динамічною серед держав Європи виявилася Франція, яка, поряд з Бельгією і Мальтою, започаткувала найбільшу кількість державних програм з підтримки інноваційних підприємств, що знаходяться на стартовому етапі свого розвитку. За короткий термін Франція запровадила низку нових інституцій для вирішення трьох ключових проблем: підтримки інновацій, фінансування інновацій та експлуатаційного циклу у тандемі з банками й організаціями, що мають власний капітал; надання гарантій для полегшення отримання кредиту.

Значний досвід у вирішенні цих проблем накопичено і в Німеччині, яка, за даними Єврокомісії, належить до категорії «Інноваційний лідер» [21].

З досліджень фахівців ЦДПІН ім. Доброва НАН України та Інституту економіки й прогнозування НАН України, фахівців інших авторитетних установ випливає, що Україна також прагне знайти ефективний шлях розвитку економіки завдяки реформам та удосконаленню законодавчої бази. Для цього в Україні були розроблені закони «Про інноваційну діяльність» [3], «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» [2], «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [1] тощо. Завдяки цим заходам країні вдалося трохи збільшити ВВП, підняти її світовий рейтинг, але, як з'ясовано дослідниками у галузі економіки, не надовго. У розвитку економіки з'явилася нова негативна риса – «інноваційна пауза» [15].

Застійні явища («інноваційна пауза») помітні і на регіональному рівні. Такі явища визначаються кількома чинниками, які можна згрупувати так:

- організаційно-правовий (недосконала та швидкоплинна нормативно-правова база, що регулює інноваційну діяльність);
- низький рівень поглинання промисловістю запатентованих об'єктів інтелектуальної власності, високі ризики при втіленні інновацій;
- економічний (нестача власних коштів у виробників, висока вартість інновацій, недостатня фінансова підтримка держави, низький рівень платоспроможного попиту);
- чинники виробничого характеру (неготовність підприємств до освоєння об'єктів промислової власності, нестача інформації про нові технології та ринки збуту).

Зважаючи на це, актуальним є питання дослідження впливу інтелектуальної власності на розвиток інноваційного середовища.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Вивченню широкого кола питань, пов'язаних з інтелектуальною власністю у її взаємозв'язку з інноваціями, присвячено праці як зарубіжних, так і вітчизняних провідних спеціалістів і науковців.

Відомими зарубіжними авторами, які працювали над вирішенням проблем з розвитку інноваційного середовища та інтелектуальної власності як підсистеми у ньому, є Т. Петерс [13], Р. Фостер [19], С. Хаген [20].

Серед авторів країн СНД, які досліджують зазначену проблему, слід відзначити і. А. Близнаця [5], В.Б. Кримова [9], Е.А. Лур'є [10] та інших.

Проблеми інноваційного середовища та роль інтелектуальної власності у ньому досліджували такі вітчизняні вчені та фахівці, як Г.О. Андрощук [4],

З.В. Герасимчук [6], М.М. Єрмошенко [7], Ю.М. Капіца [8], О.В. Пічкур [14], В.П. Семіноженко [17], Л.І. Федулова [18] та інші.

Мета дослідження. Розкрити вплив інтелектуальної власності на інноваційний шлях розвитку регіональної економіки.

Основні результати дослідження. Соціологами сьогодення визначені необхідність аналізу та вивчення проблематики розрізнення науково-технічного та буденного знання та їхнього співвідношення у різноманітних соціальних сферах. Цілком очевидно, що роль цієї проблематики буде зростати у контексті розвитку соціології інноватики, оскільки в основі необхідності цілісності взаємодії в галузі соціології лежить визнання того факту, що знання (з особливим типом знань – інтелектуальною власністю) відіграють визначну роль у суспільствах, що рухаються шляхом інноваційного розвитку економіки [5].

В сучасних умовах розвитку економіки слід враховувати той факт, що, з одного боку, світова криза призвела до руйнації деяких достатньо сталих галузей виробництва, а з іншого – примусила прискорити темпи втілення новітніх технологій із використанням у цих технологіях інтелектуальної власності для подолання кризових явищ у виробничих процесах.

Інтенсифікація проведення досліджень і розробка на їхній основі новітніх технологій, вихід на світовий ринок, використання можливостей міжнародної інтеграції у науковій та виробничій сферах стали фактично моделлю стратегії зростання економіки для високорозвинутих країн.

Інтелектуалізація наукових і виробничих процесів супроводжується витісненням із світових ринків застарілих технологій і появою нових, заснованих на перспективних знаннях продуктів. Зміна технологічних укладів зумовлює і зміни акцентів у порівняльних перевагах, що визначатимуть геополітичну конкуренцію ХХІ століття. Особливість таких переваг полягає у тому, що інтелектуальна складова відкриває можливість для усіх країн світу бути учасниками майбутнього технологічного прориву.

Сучасне інноваційне середовище – це взаємодія нелінійного характеру виробництва, досягнень науки, маркетингу та користувачів при з'ясуванні попиту клієнтів на пропозицію постачальників.

Незаперечним у сучасній економіці є факт визнання значимості виробництва високотехнологічної продукції, а тому трапляється плутанина у поняттях «виробництво, що засноване на інноваціях» та «виробництво високотехнологічної продукції». Незаперечним також є і те, що високі технології є важливим компонентом, що характеризує наукомісткість при технічному переозброєнні виробництва, але сьогодні різноманітні галузі виробництва настільки пов'язані, що практично будь-яка галузь виробництва є наукомісткою. У сучасних ринкових відносинах між господарюючими суб'єктами головним є не стільки створення чогось нового, скільки реалізація можливостей використання новацій.

З урахуванням зазначеного, суттєвим елементом інноваційного середовища, реалізації безперешкодного поступового розвитку виробництва, високої його конкурентоспроможності є використання широкого спектру об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ).

Можна стверджувати, що, на жаль, об'єкти права інтелектуальної власності з великими труднощами втілюються у виробництво, проте однозначно

можна визнати, що найвпливовіші міжнародні організації у сфері інтелектуальної власності (ВОІВ та ЄПО) відносять Україну до держав з високим інтелектуальним потенціалом і ефективною державною системою правової охорони інтелектуальної власності.

Так, у щоквартальному виданні «Промислова власність у цифрах» наведена динаміка видачі охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності у формі графіків, які свідчать про позитивний рух правозахисту інтелекту нації [16].

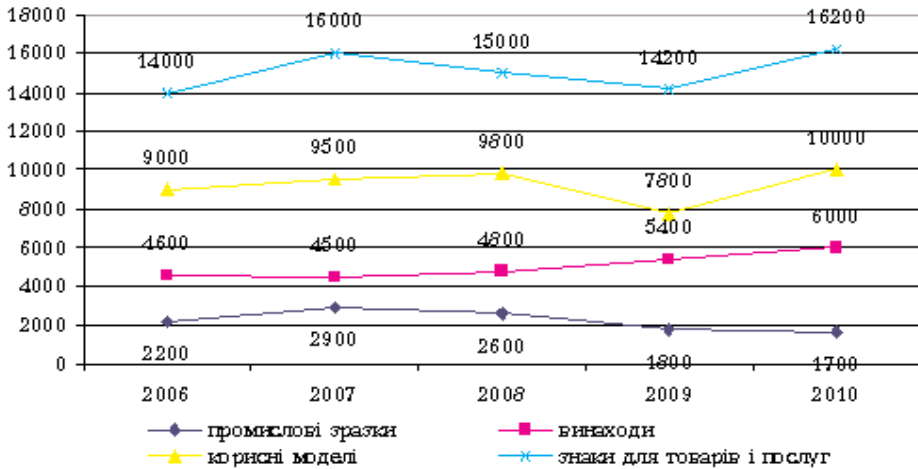

Рис. 1. Динаміка видачі охоронних документів на ОІВ у 2006–2010 рр. [16]

Якщо механізм використання у господарському обігу інтелектуальної власності працює вдало, він спроможний забезпечити високі темпи розвитку виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг, сприяти відродженню економіки, навіть за кризових явищ.

Слабке використання ОІВ пояснюється наявністю цілої низки невирішених повністю проблем: невідрегульованими відносинами між авторами та роботодавцями при створенні ОІВ (зокрема, не визначено законодавчо розмір винагороди автору); придбання прав на результати інтелектуальної діяльності також ускладнено через значну тривалість реєстрації ліцензійних угод, відмови місцевих органів у реєстрації договорів комерційної концесії (договори франчайзингу), слабе забезпечення ефективної охорони прав на ОІВ через недосвідченість судівського корпусу регіонального рівня.

Як і будь-яким інноваційним процесом, об'єктами інтелектуальної власності треба управляти: оцінювати їхню вартість, ставити на баланс підприємства як нематеріальний актив, попередньо оцінювати доречність режиму правової охорони.

В ході інвентаризації необхідно з'ясувати, чи варто публікувати розроблений об'єкт права інтелектуальної власності, чи треба віднести об'єкт розробки до комерційної таємниці або власного ноу-хау. Ретельна інвентаризація ОІВ сприяє забезпеченню економічної безпеки господарюючого суб'єкта.

Використання міжнародних договорів та угод (зокрема Паризька конвенція про охорону промислової власності [12, 342], угода TRIPS [12, 443] тощо), з метою активізації інноваційної діяльності сприяє захисту прав виробників і користувачів наукомісткої продукції.

При оцінці майнових прав необхідно враховувати, що найбільш значущими є права на ОІВ. Світова практика показує, що вартість ОІВ може сягати сотень мільйонів доларів США, а частка нематеріальних активів складати 80–90% капіталу підприємства. За оцінками західних експертів, Україна і зараз володіє промисловою власністю на суму близько 80 млрд. дол. США [4]. Така оцінка дає загальне уявлення про нереалізовані можливості у сфері інновацій загалом та інтелектуальної власності зокрема.

Взаємозв'язок інноваційного середовища та інтелектуальної власності, узгодження впливу останньої на інноватику та поступовий розвиток економічних процесів відображається і в царині економічної безпеки суб'єктів господарювання, виявляючись часто у формі недобросовісної конкуренції. Протидія недобросовісній конкуренції є необхідною атрибутикою інноватики. Така протидія за пропозиціями, наприклад, Г.О. Андрощука, може бути представлена комплексом заходів, які включають у себе патентно-правову охорону ОІВ, їх патентування й ліцензування, а також використання ОІВ у власноруч створеній продукції із забезпеченням режиму конфіденційності [4].

Висновки. Отже, лише з'ясування та констатація фактів негативних явищ в інноваційному середовищі та недостатнє проникнення у це середовище інтелектуальної власності у формі всебічного використання ОІВ не дуже впливатиме на покращення економічних процесів у регіоні, тому необхідні дієві конструктивні пропозиції для поглибленого проникнення ринкових принципів і механізмів господарювання в усю сферу промислово-виробничих комплексів та науки, незалежно від форм власності та галузей виробництва і знань. Насамперед необхідно:

- посилити використання спеціальних форм фінансування: пільгове кредитування, гранти, розвиток венчурного капіталу, заохочення бізнес-ангелів, особливо для малих і середніх підприємств;

- вдосконалити та стабілізувати нормативно-законодавчу базу шляхом максимально можливого вилучення колізії законів;

- підвищити рівень товарності високоінтелектуального, наукомісткого виробництва шляхом створення умов для функціонування інноваційного ринку за допомогою використання ОІВ, в тому числі створених за бюджетні кошти при посиленні партнерства між університетами та приватним виробництвом;

- адаптувати складові інфраструктури (інформаційні, консалтингові, освітні та інші до довготривалого інноваційного зростання економіки регіону;

- посилити науково-технічну пропаганду для втілення у виробництво новітніх технологій шляхом створення спеціалізованих рубрик у ЗМІ та на місцевих і державних каналах телебачення, а також сприяти створенню регіональних, постійно діючих «інноваційних салонів (центрів)» для розповсюдження інформації про ринки попиту (збуту продукції) та про існуючі, генеровані будь-ким ефективні технології виробництва наукомісткої продукції;

- вдосконалити механізм ліцензування ОІВ й активізувати трансфер технологій при активізації маркетингових досліджень шляхом фінансової підтримки державою інноваційно активних суб'єктів господарювання у зазначених процессах.

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 №143-V // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій: Закон України від 09.04.2004 № 1676-IV // zakon1.rada.gov.ua.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV // zakon1.rada.gov.ua.
4. *Андрощук Г.А.* Обеспечение экономической безопасности в сфере интеллектуальной собственности // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики: Материалы XV Международной научно-практической конференции (Алушта, 13–18 сентября 2010). – Алушта, 2010. – С. 11–19.
5. *Близнец А.И.* Роль интеллектуальной собственности в условиях становления общества знаний // Инновации. – 2011. – №1. – С. 4–7.
6. *Герасимчук З.В.* Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності регіону // Економіст. – 2011. – №11. – С. 34–37.
7. *Єрмошенко М.М.* Інформація в системі виробничих відносин // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №10. – С. 66–73.
8. *Капіца Ю.М.* Механізми державної підтримки трансферу технологій в державах-членах ЄС та питання вдосконалення регулювання трансферу технологій в Україні // Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах-членах ЄС / За ред. Г. Авігдора, Ю. Капіци. – К.: Фенікс, 2011. – С. 74–78.
9. *Крымов В.Б.* Региональная инновационная система // Инновации. – 2010. – №5. – С. 118–122.
10. *Лурье Е.А.* Территории инновационного развития: опыт регионов // Инновации. – 2009. – №2. – С. 31–43.
11. *Мазаракі А., Мельник Г.* Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг // Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: Матеріали III Міжнародного бізнес-форуму (26.03.2010). – К., КНТЕУ, 2010. – С. 93–95.
12. Основы интеллектуальной собственности / ВОИС. – К.: ІнЮра, 1999. – 598 с.
13. *Петерс Т., Уотермен Р.* В поисках эффективного управления. – М.: Прогресс, 1986. – 237 с.
14. *Пічкур О.В.* Концептуальні засади державної політики у сфері трансферу (передачі) технологій // Матеріали II Міжнародного форуму «Трансфер технологій та інновацій». – К., 2008. – С. 29–44.
15. *Полтерович В.М.* Стратегия модернизации российской экономики. – СПб.: Алетейя, 2010. – 424 с.
16. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності Державного департаменту інтелектуальної власності та Державного підприємства «Український інститут промислової власності за 2010 рік» / Державний департамент інтелектуальної власності. Державне підприємство «Український інститут промислової власності». – К., 2011. – 52 с.
17. *Семіноженко В.П., Кужель Е.В.* Вплив інноваційної інфраструктури на формування інноваційного середовища // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку регіональних АПК». – Луцьк, 2001. – С. 61–62.
18. *Федулова Л.І., Андрощук Г.О., Хаустов В.К.* Інтелектуальна власність у національній інноваційній системі: Науково-аналітична доповідь. – К., 2010. – 216 с.
19. *Фостер Р.* Обновление производства: атакующие выигрывают. – М.: Прогресс, 1987. – 345 с.
20. *Хаген С.* Опыт передачи технологий в университетах Великобритании // Территории инноваций: опыт регионального развития: Материалы III Международного форума «От науки к бизнесу». – СПб., 2009. – С. 269–274.
21. *Nill, J., Landwehr, A., Carabias, V., Carat, G.* (2009). ERAWATCH Country Reports 2009: Germany. Analysis of policy mixes to foster R&D investment and to contribute to the ERA. Germany. Luxembourg Office for Official Publication of the European Communities. 19 p.

Стаття надійшла до редакції 3.01.2012.